

IN MEMORIAM

*egy szem dió**dr. Ingusz Iván emlékére*

Amiről csak lehet, beszélni kell. Miért ne?
Ahogy mindennek épp a *mi nem* a mikéntje.
Végül úgysis marad, jelben-is-jeltelen:
csak önmagához ér a *teljes* rejtelem.

(Tandori Dezső: *Wittgenstein
Angelus Silesiust olvas Szpérónak*)

Lehetetlen hasonlatot, bármily távoli feloldást találni arra a helyzetre, amikor a páciens öngyilkosságot elkövetett pszichoanalitikusát gyászolja. Mint sokan leírták, az élő pszichoanalitikus szituáció is oly különleges, hogy csak az érintettek és a szakmabéliek tapasztalata révén válhat érthetővé mindaz, amit magában foglal. A társadalmi előítéletek meg a pszichoanalízissel szembeni, ugyancsak lankadatlan ellenállás miatt is nehezen közvetíthető – miközben laikusok és professzionálisok is úgy érzik, hogy tartalmakban oly gazdag, annyi kommunikálandó tapasztalatot és felismerést rejt, hogy napló, beszámoló, előadás, esettanulmány – szóval írott szó formájában is teret kíván. És nemcsak szakmai grammatikát, hanem logoszt, amit mindenki érthet. Én nem tudom, hogyan fogok megküzdeni a műfaji nehézségekkel, de írásban szeretnék emléket állítani volt analitikusomnak, dr. Ingusz Ivánnak, akivel, miután gyakorlatilag befejeztük a terápiát, bár megígérte, többé nem találkozhattunk.

A nekrológ műfaját nem választhatom, mert annak nincs meg részemről a legitimitása. Nem vagyok sem barát, sem szakmabéli. Viszonyunk különlegességének megfelelően kell gyászolnom, és olyan fényt vetni alakjára, melyben a „másik karszékben” ülve láttam, néztem, szerettem őt. Személyének minden bizonyonnyal igen fontos aspektusa volt pszichoanalitikusi mivolta. Tanúsítani szeretném, hogy céhének becsületére vált. Öngyilkosságának egyik tényezője lehetett az is, hogy megrendült a munkájába vetett bizalma. Bár a veszteség pótolhatatlan, és ami tör-

tént, az irreverzibilis, úgy érzem, ha nem mondhatom el Neki, egy belső parancsnak eleget téve el kell mondanom mindenkinek, hogy érdemes volt, érdemes lenne dolgoznia, dolgoznunk, még és még beszélgetnünk. Ingusz Iván befejezte a dialógust, és most olyan, mintha további eszmecserére kényszeríteném, mintha nem hagynám békén. De megvolt benne a készség erre a „mégis”-re. „Csak háborgasson!”, mondta egyszer a szabadkozásomra. Beszéljen, mondja minden pszichoanalitikus. A szóvátétel, az artikulálás parancsa e diszciplína magja. A némaságból kelető szó a legbensőbb titka. A szó a pszichoanalízisben aktus kíván lenni, nem csak fecsej. Az öngyilkosság is aktus, az abszolútumba hanyatló és megfellebbezhetetlen. Egyértelmű, de titokzatos. A szó ellenben a bizonytalan többértelműségek szférájában kering, valamit csak-csak keres; bolyong, még ha kétségbeesetten, meghasonlottan is. E „mégis”-ről való tűnődés most rám maradt.

Mi a hübrisz? A dialógus mostani, halálon túli továbbvitele, vagy a lemondás a továbbiakról? A „mégis” vagy az „úgysem”? Az abszurditás mezején vagyok. Erről is sok szó esett köztünk. „Az abszurdnak is van értelme”, mondta Iván, és ebben maradtunk. Ezt azért hitte, ennyit – hitt. Én nem haragszom rá az elmenetele miatt, és azt hiszem, ha most beleolvashatna soraimba, feltenné a szemüvegét.

Az analitikus helyzet előben is abszurd. Mi nem célzott, gyógyító kúrát folytattunk, hisz nem voltam kimondottan beteg, csak afféle urbánus neurózis, a szinte mindannyiunk által ismert zűrzavar és zavartság gyötört, melyre korunk (a vallási megoldásokat kivéve) nem ismer komolyan vehető gyógymódot, nem tartja rendkívülinek és kiküszöbölhetőnek. Megtisztítani, ugyanakkor kiterjeszteni a terepet, elviselhetővé-élhetővé tenni, részben átlátni, csillapítani a szenvedést, maximum lehetővé tenni valami ismeretlen mást – a korrekt pszichoanalízis nemigen merészkedhet távolabbra. Fixálható, lajstromozható tüneteim, amelyeket fel kellett volna számolni, nem voltak, csak elmosódó vándorszimptomák; a határozott kórkép, amelyen javítani kellett volna, hiányzott. Mindazonáltal hullámozóan szenvedő alany voltam: *patiens*. A hullámozás-verődés megszüntetésének kérdése fel sem merült: a szikkadt stabilitás egyikünket sem vonzotta. Bár Ivánhoz közelebb állt a pragmatizmus, mint hozzám, ez nem lett együttműködésünk szemléleti alapja. Emlegette ugyan a pszichés ökonómia megteremtésének szükségességét, de a lelki „gazdasági csődöket” nem felszámolni, hanem megérteni akartuk. A lelki életbe való bármily kis mértékben erőszakos, kívülről szabályozó beavatkozás elkerülése – amit az önmagunkat ugyancsak megillető tapintatosságának is nevezhetnénk – az ő révén vált elvemmé. Tőle tanultam kerülni a verbális erőszakot és a pszichés represszió egyéb formáit. A terápiának nem lehetett célkitűzése, mely kormányozta volna a menetét – inkább úgynevezett önismereti analízis zajlott, egzisztenciális érdekű beszélgetések sora, melyek számomra létfontosságúak voltak. Az analitikusi szoba bizonyult a legmegfelelőbb keretnek, az analitikus a legjobb személynek ahhoz, hogy kivételesen intenzív és szabad dialógust folytathassak létkérdéseimről, melyek magányomban csak pusztá mazochista rágódáshoz vezettek. A pszichoana-

lízis számomra a lelki munka fölszabadulását jelentette. „Az út a cél”, mondta volt Iván, és egyenrangú partnernek tekintettük egymást a céltalan úton, melynek szinte minden órájában felmerültek a munkánk értelmére vonatkozó kérdések is.

Nyilván ez volt egyik megfoghatatlan tünetem, a felfokozott, sőt egzaltált kérdésés, az örök „firtatás”, ahogy mondani szoktuk, mely a pszichoanalitikusnak mindennapi kenyere. Ennek agressziótól sem mentes szenvedélyessége az analízis vége felé moderálódott, tompultak élei, az ágálás megszelídült. Nyilván Ivántól tanultam el, hogyan lehet szívósan kitartani a bizonytalanságok közepette, leszokni az infantilis megoldáskeresésről, s beletörődni abba, hogy bizonyos határon túl senki sem segíthet. Efféle, az egész személyiséget érintő leckék persze nem verbális úton, hanem az együttléteinkből leszűrt tapasztalatok kisugárzása folytán értek. A pszichoanalízis mint „újra nevelődés” majdnem ugyanolyan messze ható, rögzíthetetlen és csak kevésbé irányítható folyamat, mint a családi nevelés. Nem állítható be, hogy mire vezessen. Problematikussága azonban tudatosíthatóbb.

Mindketten beismertük a terápiás helyzet abszurditását, mert tudván tudtuk, hogy az egzisztenciális kérdések megvitatására az analitikusi szoba igazolhatatlan hely, a pszichoanalízis igazolhatatlan diszciplína. Sosem lehetünk biztosak abban, hogy helyesen járunk el, s megéri csinálni, amit csinálunk. A társadalomban azonban erre a „létfaggató” munkára nincs mód, s így ott, az ő laboratóriumában robbanhatnak az elfojtott, elnyomott, érzelmetli kérdéseim, melyekre persze ő sem tudja a választ – soha egy pillanatra sem játszott a tudót –, s én sem válaszért vagy tanácsért járok hozzá. Hanem az együtt gondolkodás, a közös szemlélődés – az elfojtottak lehetőleg okos kifejezésének – kedvéért. Az „okosság” nem racionalizálást jelent; nem tudjuk, mit is: ezen is el kell gondolkodnunk. Az ész pacifikál, de nem fegyver, hogy a háborgást letörje. Az analízis sem bonckéssel, hanem szabadkézzel végzett munka, mely finoman kibont, szenuálisan kezel. Számomra szellemi hajlék, spirituális sátor volt Ingusz Iván dolgozószobája, ahol a kósza gondolatok és persze a mögöttes érzelmek – szabad volt nekik – elősereglettek, kisis-teregtek, kreatív erővel töltekeztek.

Esetemben nem állított be semmiféle kezelési módot. Az analízis szüntelen alakíthatóságában állapotunk meg. Mindenkinek olyan az analízise, amilyenné formálja, mondta, és ezzel szabadságot nyomott a kezembe. Nem én, nem ő – együtt, magunktól választottuk a beszélgetést, dívány nélkül, szemtől szemben, ember az emberrel, és ez a forma nem merült ki. Egy-egy óra alatt érezhetően foszladoztak mindkettőnk arcáról a maszkok, és minden alkalommal feltornáztuk magunkat oly pillanatokig, amikor az interakcióban felragyogott valami (akár egy különös, mégis evidens fényjelenség), amit nem kellett megtárgyalni, okadatolni, ami engem szinte boldoggá tett, majd a következő órára hajtott. Elmondhatom, hogy a csillagó szemecske, amit az egyik órán a szőnyegen láttam felragyogni, „helyes” hallucináció volt: az interpenetráció láthatatlan árkából hullt oda, és morzsányi nem racionalizálható, de nem is irracionális értelmet jelentett.

Az én alapelvem az volt, hogy semmi, amiről beszélünk, ne legyen csupán magánügy, hanem közös téma, mely mindkettőnket motivál. Szellemi partnert kerestem. Nem tudtam volna elfogadni, hogy az intimitás és a szellemiség két különálló szféra, tehát hogy teljesen személyes dolgokról ne lehessen úgy beszélgetni, hogy azok ne rekedjenek meg a deprimáltság (depriváltság) zárt, magánérdekű dunsztjában. Iván lehetőséget adott nekem a szelf ez irányú megnyitására, olyan szublimált formában, mely a szellemi kontaktus sajátja. Én mint esztétikai szemléletű irodalmár, ő mint pszichológus és a freudizmusra építő pszichoanalitikus óvakodott a szakbarbárságtól. Az intellektualizálásnak azt a sávját kerestük, mely (értelmiségi) emberként összefűz bennünket. Az évek során, sok konfliktuson átbölgözve meglettük, sőt kidolgoztuk a közös nyelvet.

A Ferenczi-féle kölcsönös analízis területére nem léptünk át. Erre pénz (idő) hiányában nem is volt lehetőség, és Iván sem mutatott hajlandóságot e káosszal fenyegető, radikális rugalmasságra. Meg aztán mindketten tudtunk Ferenczi ez irányú kísérletének kudarcáról. Beleszoktunk a szerepeinkbe, sőt bele is kényelmedtünk kissé. Analitikusom a pszichoanalízis hagyományos, merev kereteit annak rendje s módja szerint szigorúan és konzervatívan betartatta, és én ezt az alapföltételt mint kötelező etikettet teljes mértékben akceptáltam. A „szokás” biztonságot is jelentett. Iván szorongva fogadta ennek parányi megrepedését is. Ezt a szorongást is átvettem. Beletörődtem abba, hogy ami ezeket az alapokat illeti, nincs beleszólásom, lassan az ez irányú kérdésföltevésekről is lemondtam, mert a sok „metapszichoanalízis” rabolta a drága időt. A beszélgetős órák anyagát, témáit (és árát) tehát én szolgáltattam, a magam életéből merítettem. Visszatekintve azonban úgy érzem, hogy a teljes analitikusi inkognitó e szorongó tiszteletben tartása nem használt közös munkáknak. Bizonyos diszkrét nyíltság az analitikus részéről (különösen akkor, amikor a páciens is analitikus és az analitikus is páciens) növelheti a terápia hatékonyságát, mindkét fél javára. Mi nem vállaltuk ezt a kockázatot. Módszer tekintetében viszont sok mindent lehetett – több mint négy év terápia azonban kevés volt ahhoz, hogy a magam kísérletét (ami a mélyreható, őszinte beszélgetés korlátait és lehetőségeit illeti) végigvigyem.

Aminek persze nem is lehet vége. Csak ilyen kényszerű. A „végtelen analízis” terápiás része gyakorlatilag véget ért akkor, amikor én életformát változtattam, autonómiára tettem szert, és hosszú külföldi munkára szegődtem. Radikalizmusomat nem fogadta fenntartások nélkül, de nem is kérdőjelezte meg. Nem tudtam, hogy ő, ugyanabban az időben, amikor én idegenbe merészkedtem, csöndben a halált választotta, azt a külföldet, ahonnan nincs visszatérés, de amit hazának és végső idegenségnek is lehet gondolni. Én azt tanultam meg az ő révén, hogy hogyan lehet egyik lábbal itt lenni, a valóságban, a másikkal ott, a képzeletben, meggyűrűközni az otthontalansággal, a sehova sem tartozással, a beteljesülhetetlenséggel. Sokat beszélgettünk a hazátlanságról, s mindig az emlékezés és a képzelet egymást metsző cikkelye tűnt a hazai égbolt egy foszlányának. A talajtalanságot csak én ismer-

tem be, analitikusom nagyobb biztonságérzetet színellett, anélkül hogy tagadta volna, hogy ez a színlelés szakmai követelmény. Egyszerűen nem terhelhetett meg a maga talajvesztés-érzéseivel. Végigjátszotta a „kicsivel erősebb” szerepét.

A gyürkőzéshez – egyik vállamon a valóság, a másikon a vágyak súlya –, melyben partnerem volt, erőforrás kell. Kedv. Másik, aki lehetővé teszi azt az emberközi „keringést”, ami szimbiózis híján is életben tart. Számomra ő volt a Másik, akiből erőt merítettem. Úgy éreztem, hogy ha elejtem életem fonalát, nála mindig megtalálhatom az elvesztett szálát. És ez így is volt: nem egy meghasonlásból sikerült ezáltal kievickélnem. Azzal, hogy „tartotta magát”, engem is megtartott.

Meghalni is erő kell. Meg teljes magány. Végletes, elviselhetetlen én- és önérzet. Vladimír Holan írja *Óda* című versében, hogy „az öngyilkos túl őszinte ahhoz, hogy költővé legyen” – a költő itt az, aki „mégis”-t mond az életre, s belekölti a szeretetet. – Szinte ugyanabban az időben, ellenkezőleg döntöttünk. Én kinyíltam az ismeretlenre, ő bezárult az ismeretlenbe. A kőkemény abszolútumot választotta, aminek híját én tőle tanultam túrni; ő fogadtatta el velem, hogy – ebben az életben – nincs.

Sokat vitatkoztunk annak „műfaji” elnevezésén, amit csinálunk. Pszichoanalízis? Ahhoz dívány kell, szabad asszociáció, magabiztos értelmezések. Terápia? Ahhoz körülírhatóbb betegség szükségeltetik. Kezelés? Ahhoz meg módszer szükséges. Maradtak hát az „órák”. A végén, az életemben végbement gyökeres változás után mégis azzal a hírrel szerettem volna meglátogatni, meglepni őt, hogy mondhatni (de csak szerényen): „meggyógyultam”, idézőjelek közt, vagy inkább: „elégé rendbe jöttem”, „azt hiszem, helyt tudok állni”... Úgy „készíttem” neki ezt a mondatot, mint valami ajándékot. Azt akartam vele mondani, hogy nem hiába gyötrődtünk, igyekeztünk, tépelődünk annyit. Mit értek ezen? Mégis mi az, ami az „órákon” zajlott, végbement?

A klasszikus pszichoanalízis alapműveletei – az álmokkal, a gyerekkorral és a szülővel való foglalkozás – spirálisan végigtekertek négy és fél évünkön, az orsó azonban mindig a mindenkori változó jelen volt. Nem fenntartások nélkül, de elfogadtam a pszichoanalízis e vesszőparipáit, a pszichoanalitikus életkorszakolást és amit csomóponti problémaköröknek tekint. Igyekeztem tájékozódni az elméletben, megismerni az alapfogalmakat – azért, hogy legyen segédnyelvünk és legyen egy térkép, mely elősegíti az orientációt. A partneri viszonyoknak, amire vágytam, feltétele volt részemről ez az ismeretszerzési folyamat. Visszatekintve leszögezhetem, hogy a fogalmi raszter, amit használtunk, jól forgatható munkaeszköztárnak bizonyult, segített az említett zavartság minimális rendezésében és egy differenciáltabb öntudat kialakításában. Azonban a diszciplína e készletét mindig csak eszköznek tekintettük. Nem „hittünk” a pszichoanalízisben, hanem használtuk és kipróbáltuk. Tudtuk azt is, hogy a puszta tudomás édeskevéis, önmagában nem vezet változáshoz.

Milyen változáshoz? Természetesen a definiálhatatlan szenvedés kíván gyógyírt. Nem gyógyszer – írt, ami lehetőséget nyújtana arra, hogy kilátást keressen az em-

ber élőhomoknak érzett lélettömegéből. A páciens kétségbeesett, mindenben kételkedik – embert keres maga mellé, aki nem bagatellizálja el a baját. Akinek a „hogyan”-járás nem úgy illik válaszolni, hogy „jól”, és aki nem dermed le, amikor megmondja, hogy „rosszul”. A formailag zárt analitikus helyzetben a pszichoanalitikus, akihez járulunk, kiemelt emberré válik, az emberré. Különbéle projekciók vetítívásznává. Az áttétel során, ami processzusok kötegét jelenti, emberi viszonyok sokasága ébred meg s huny ki, sűrített, drámai formában, teatralitástól sem mentesen. E „mozizás” révén felfoghatóbbá válnak az élet legmegfoghatatlanabb szálai: a kapcsolatok, viszonyok, élőkkel, holtakkal. A páciens minden esetben ezek meghibásodásától is szenved.

Hogy a viszonyulásokon – az önmagunkhoz való is – muszáj igazítani: az analitikusnak a projekciókat felvevő s lerázó, de rendíthetetlen jelenléte motivál erre. Megszemélyesít egy instanciát, aki előtt felelünk. Önként, mert ezt vállaltuk, amikor analízisbe mentünk. Ő, aki most az ember, olyasvalakivé válik, akihez, akivel, aki szerint mérünk, aki felé, akitől tartunk, akire építünk. Ezt a szerepet magára veszi, de kibújjik alóla a benne rejlő egyén, aki csak egy ember, esendő individuum, nem mértékegység. A páciens kénytelen mértékére venni őt, s ezzel önmagát is. Internalizálni az elemző-kritikai instanciát. Valóban elfogadni a bizonytalanságot. Balanszírozni a valóság és a fantáziái között. S ami igen nehéz: a hangzavarból kihallani a szelf hangját, és döntenie tudni.

Az analitikus helyzet szigorú keretei azért fontosak, hogy ne legyen egerút, ami a tágas külvilágban általában adódik. Az analitikusi szoba ebből a szempontból csapda, melyből nincsenek szokványos kiutak, s csak egy másfajta, a legnehezebb, benső-korrektív megoldás található. Ebben a csapdában az analitikus is benne van. De nem őrtörténik, ami történik.

Talán a legnehezebb kibírni az emlékek és a szenvedélyek pokoli bugyrainak variálódva, szűnni nem akarón ismétlődő láncolatát. Unalmas pokol, erre gondoltam, amikor utólag, immár a magam szupervizorként átolvastam az analízist végigkísérő jegyzeteimet. A pszichoanalízisben nincs megváltás, ez a diszciplína nem kínál megoldást. Gyakran szakítás szokott a vége lenni: szakítás az analitikussal, egy partnerrel, egy életmóddal, egy szemlélettel, beállítódással... Ami a pácienssel utána történik, abban minden biztonnyal része van a pszichoanalízisének, de nincs biztosíték arra nézvést, hogy az élete jobbra fordul, és nem lehet lemérni, hogy a terápia mire vezetett. A pszichoanalízis (akárcsak a lélek) ellenőrizhetetlen. A sikerélmények, melyeket a részvevőknek nyújt, mindig kétségesek.

Az analitikusnak nincs módja szakítani. A csapda mindig újra konstituálódik köré. Nem tekinthet el az unalmas pokloktól. Az élethez szükséges illúzióadag, gondolom, fogytán fogy benne. A vallás, a művészet, a tudásvágy, a vágyfantáziák, a szerelem – az, ami minket laikusokat fel-fellobbant, számára olyan magyarázatformákkal árnyékol, melyektől, féltől, elhomályosul a fényük. Iván is mily hajlamos volt lemondóan legyinteni, vállat vonni... „Nem tudom”, ez volt a szavajárása.

Folyton hűtötte fel-fellobbanó eufóriáimat, ami rám fért, az öröme való készséget azonban csappanni láttam benne. Rendszerint szóvá is tettem az elfásulás jeleit. Küszködtem azért, hogy a *lélek* ne váljon *pszichévé*, azaz ne tárgyiasuljon el, ne záródjanak el éltető nedvei. De tudomásul vettem analitikusom szkepticizmusát, s kontrolláltam magam vele. – Van, amit az analitikus élesebben lát, ám van, amit szürkébben, borúsabban. Az ösztönvilág sötét kútjába való betekintése sokkal mélyebb és gyakoribb, mint a civileké. Sade márkitól tudjuk, hogy szörnyű monotonía és apátia ásít onnan.

Semmiképp sem szeretném szakmai ártalommal „alulmagyarázni” ezt az öngyilkosságot. Tisztelem e döntést, melynek meghozatalában sok szál futhatott össze, melyek örökre egy holt, bezárult lélekben maradnak, szóvátehetetlenül. Nem az ő, hanem a mi hibáink és erényeink kérdései immár. Egy ilyen értékes, nagy tudásanyaggal rendelkező, jóra törő ember öngyilkossága a bűnösség gyanújába keveri azt a világot, melyből távozni kellett; de hát ezt tudjuk: a vétek a világunkban mindennapos és számtalan, épp ezért észrevétlen; fojtogató, láthatatlan háló, melyet mindannyian szövünk, bontunk, ki így, ki úgy, ami azért nem mindegy. Egy fatális pillanatban belegabalyodhat bármelyikünk. Kevesen ismerjük a hamleti kérdést a maga csupasz, irodalmon túli élességében. Bár a pszichoanalízis többszörösen bővített, hosszú és komplikált mondatra fogalmazza át e kérdést, gyakran szembesül az összeránduló fatalizmussal – a gyógyíthatatlansággal, javíthatatlansággal. Épp ezért jártas a javítás e kétséges tudománya a korrekciók lehetséges világában is.

Egyszer „Zarándokok utcájának” álmodtam a Nyáry Pál utcát, ahol Ingusz Iván lakott, mely a Papnövelde utcával határos. E „zarándoklatok” tónusa sem optimista, sem pesszimista nem volt, hanem egy megmagyarázhatatlan, jobb híján „kötelességérzetnek” nevezhető motivációból fakadt, egy kötelemből, ami líraiban szólva akár „szerelemnek” is mondható; talán valahol a kettő között serken. Azt hiszem, e motivációt kellene megőriznem, mint *kettőnk* pszichoanalízisének adományát, ami jobbításra szólít fel, anélkül hogy a roncsoltság tudatán könnyítene. Immár csak a sírjához zarándokolhatok, de emlékek átszötte képzeletemben ott van ama „titokzatos” szoba, amelyet fantáziáimban oly gyakran kristályosan határozható, fehér szobának láttam. Ő sem itt, sem ott nem lakik... Azon a csatornán, mely nekem az életerőt adta, most a halál szívárog be a világomba. De ez nem baj: a halált is „tudatosítani” kell. Tudatosítani, elbírní, szublimálni... – erről volt szó. Iván engem rávezetett a többoldalú distanciatartásra, melyhez a kontextuális szemlélet képessége is hozzátartozik. Végül szert kell tennem arra, hogy magától az élettől is distanciát tudjak tartani, s a halál kontextusában gondolkozzam.

Amikor utoljára találkoztunk, alig tudta kimondani, hogy „én azért... bizakodok... hogy magának... hogy mondjam... sikerül...”. De nem volt benne eleven bizakodás. Én elmondtam, hogy úgy érzem, nem vagyok képes búcsút venni tőle, egyszerűen nem vagyok kész erre; amint visszajövök az országba, találkozunk újra, s elújságolom a történeteket. Tudtuk, hogy ezek a „történetek” a személy benső

rezdüléseire, nehezen követhető alakulásaira vonatkoznak. Utoljára még, törve bár, kifejezte a kíváncsiságát. De akkor már érezhetően nem volt benne lelkesedés.

Már nem feldolgozandó anyagot vittem volna neki, hanem egy kis gyúanyagot. Elmeséltem volna neki, hogyan sikerül élnem az idegenben, egyedül, extrovertáltan. Azt az érzékenységet, mely számomra évek hosszú során át a hangzás lehetőségét jelentette – mint ahogy húr kell a hanghoz –, nem találtam ébren. Nem játszható többé az élő zene, melynek disszonanciájában is élvezetem leltem. Mint minden páciens, önző voltam. A pszichoanalízis jelenében formálódott a múltam. Az a jelen egy másik ember – az ő – jelenlétéből élt. Az ő halálugrása révén a jövő most a halál képét öltötte magára. Amiben nincs hazugság. Ingusz Iván nekem sohasem hazudott.

„Mit ért elevenség alatt?“, kérdezte egyszer egy álomértelmezésem kapcsán, mely álomban díványon ugráló gyerekek szerepeltek, akikre halálos veszedelem, háború és gyilkosság leselkedett. A nyitó óra volt ez. Amikor a lét megtörténik, válaszoltam. Ő sosem használt volna ilyen nagy szavakat, de elnézte nekem. „Két barna szem a félhomályban. Figyelmes, kételkedő is. Nem tudom, mennyire követ“, jegyeztem fel akkor, 1995. május 4-én, az első ülésen (amit még több száz fog követni), amikor elindult az álomutazás, mely belefutott a valóságba. A „trip” során véges-végig zajlott a cserebomlás a kétséges valóság és a poliszémikus álom között a figyelmes, kételkedő, barna szempár előtt. Nem tudtam meg, hacsak nem most, hogy mi az, amikor a lét megtörténik. De hogy valaki néz, az kellett ahhoz, hogy figyelni, kételkedni tudjak én is. Az ugráló gyerekeket pedig mindketten kedveltük. Az álombéli vagy valós gyerek az egyik legkedveltebb témánk volt. Nem csak gonosz kölykökre leltem a pszichoanalízisben. Szerencsétlen gyerekekre, megálázott gyerekekre, vak, beteg és boldogságban úszó gyerekekre is... Az élni vágyó gyermek visszajárt. A találékony gyerek a valóságból köszöntött ránk. Olyankor mindig elmosolyodtunk.

Iván úgy tartotta, hogy az embernek meg kell őriznie magában a gyereket, melynek ugyanakkor „felnőtt gyerekké” kell válnia. „De az a kislány is felnőtt. Hogy mondjam: *felnőtt kislány* lett belőle!”, mondta egyszer, amikor „gyerekeskedtünk”. A pszichoanalízis kontextusában ez nem közhely, hanem részletekben dús és komplikált metszet. Súlyos sérelmek varait, behegedhetetlen nyomait, ugyanakkor értékes jegyeket, készségeket őrző. Ingusz Iván gyerekpszichológus is volt, az ebből fakadó fogékonyságát, tudását és tapasztalatát a felnőttanalízisben is forgatta, én pedig úgy éreztem, hogy a bennem lévő gyerek végre meglett, megértésre talált, és most már megnyugodhat. Nincs elveszve, nem kell annyira „ugrálnia”. Vágyakozni, képzelegni pedig szabad, csak ne oly patetikusan, hanem inkább játszva. Nem könnyű egy elnehezült felnőttnek könnyedségre szert tennie! „A dzsinn emléke azonban tovább él, és a csalódások és kudarcok után mindig rájövünk, hogy a grandiozitás magjából, a valaha volt kincsek aranytartálékából mégis megőriztünk valamit” – így hangzik Ingusz Iván utolsó tanulmányának utolsó mondata. A dzsinn az, akit a kis Aladdin elveszít, s a felnőtt idézőjelek közt, valóban szellemi formában

kaphat csak vissza, ha érti e csavaros „mégis”-t. „Minden órában, minden pillanatban veszítünk”, mondta Iván, amikor a depresszióról beszélgettünk, amit akkor már alapvetőnek tekintett, s kívülről nézte, én például hogyan veszem fel velem a harcot, mégis, hogy próbálok emocionálisan és gondolati nekirugaszkodásokkal áttörni.

Az utolsó órán történt, hogy megpendítettem a hűség titkát, amiről lett volna beszélőnivaló – de megszólalt az óra, s már nem volt idő elmélyülni benne. Nem először történt volna, hogy feltörjük egy ilyen közkeletű fogalom héját. Arról szerettem volna beszélni, apró történetkével is illusztrálva, hogy az analízis folyamán jövök rá lassan, ez a szó mit is fedhet, s tanulom meg – talán – vállalni – a tárgykapcsolatoktól akár eloldozva – ezt a finom szálú elkötelezettséget.

Az utóbbi időben figyeltem magam, vajon érzek-e megcsalatottságot analitikusom öngyilkossága miatt, neheztelést, hogy így hátat fordított, elárult volna valamit netán. De nem. Az öngyilkosságot egyébként sem tartom menekvésnek, gyöngeségnek, sőt tisztelem e döntést, és ha kibírom a fájdalmat, amit a gondolata okoz, meg is értem.* Azt hiszem, a halálra szánt ember egyazon pillanatban őriz és veszít. A „nem”-ben, amit kimond, ott rejlik egy félelmetes „igen” is. A veszteség így beteljesedik.

Egyszer, egy Újév után egy szem különösen szép, nagy, „madárlátta” diószemet adtam neki, valamiféle jelkép gyanánt, ajándékba; nem tudtam, miért. A pszichoanalízis magyaráz, de jó esetben védett helyet biztosít a nem magyarázandóknak is. Később mintha sejtettem volna, mit is akartam ezzel mondani, de most megint nem tudom. Mindenesetre az a dió feltöretlen volt, ép, bámulatos faktúrájú – tenyérbe vagy csendéltre kívánczó.

Ingusz Iván az én szememben a tartását fel nem adón gyöngéd érzésű férfi volt, nem gyenge, de gazdagon szenzuális – mint aki az életet belülről tapintja ki –, nem is kíméletes – egy csöppet sem – (vigaszt nem adott), de érzékenyen tapintatos, aki nek a szeme tártan fogadott.

1999. december 31.

Radics Viktória

* Öt hónappal a halál után a veszteség éles kontúrokkal rajzolódik ki. Az „öngyilkosság” kemény, kegyetlen szó. Ingusz Iván esetében azonban – aki dolgait elrendezte, csendben a párnára hajtotta a fejét, betakarozott és elaludt – ebben a tettben valamiféle *engedelmességet* látok. Immár ezen a ponton némulok el. (2000. március 21-én, R. V.)